

İbn Miskeveyh'in Mutluluk ve Felsefe Eseri: Kavramsal Analiz, Bilimlerin Tasnifi ve Günümüze Yansımaları

Ibn Miskawayh's Happiness and Philosophy: Conceptual Analysis, Classification of Sciences, and Contemporary Relevance

Hakan KADIOĞLU

Atatürk Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Beyin ve
Sinir Cerrahisi Anabilim Dalı, Erzurum, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 10.10.2025
Revizyon Veriliş 03.03.2026
Tarihi/Revision Issued:
Revizyon Bitiş 10.03.2026
Tarihi/Revision Ended:
Kabul Tarihi/Accepted: 11.03.2026
Yayın 31.03.2026
Tarihi/Publication
Date:

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

E-mail: hakanhadi@gmail.com

Cite this article: Kadioğlu, H. "İbn Miskawayh's Happiness and Philosophy: Conceptual Analysis, Classification of Sciences, and Contemporary." *A Journal of Iranology Studies* 24 (2026): 1-7.

Atif: Kadioğlu, H. "İbn Miskeveyh'in Mutluluk ve Felsefe Eseri: Kavramsal Analiz, Bilimlerin Tasnifi ve Günümüze Yansımaları." *A Journal of Iranology Studies* 24 (2026): 1-7.

Content of this journal is licensed under a Creative
Commons Attribution-Noncommercial 4.0
International License.

Öz

Bu makalenin amacı, İbn Miskeveyh'in Mutluluk ve Felsefe (Tartīb al-Sa'ādāt wa-Manāzil al-'Ulūm) adlı eserini kavramsal açıdan incelemek, bilimlerin tasnifi çerçevesini ortaya koymak ve günümüz etik ve eğitim tartışmalarıyla ilişkisini değerlendirmektir.

Çalışma, metin analizi yöntemine dayalıdır. Öncelikle eserde kullanılan temel kavramlar (sa'âdet, nefis, hikmet, meleke, erdemler) ele alınmış; ardından bilimlerin hiyerarşik düzeni ve mutluluğun basamakları sistematik biçimde çözümlenmiştir. Elde edilen bulgular, çağdaş düşünürlerle (Aristoteles, Fârâbî, MacIntyre, Arendt, Bauman) karşılaştırmalı olarak tartışılmıştır.

Analiz, Miskeveyh'in mutluluk anlayışının bireysel ahlâk ile toplumsal düzeni bir bütünlük içinde değerlendirdiğini göstermektedir. Ona göre mutluluk, yalnızca bireyin ruhsal arınmasıyla değil, bilgi-erdem-adalet üçlüsünün toplumsal uyumuyla mümkündür. Bilimlerin tasnifi hem bireyin zihinsel gelişim planı hem de ahlâkî ilerleyişin yol haritası niteliğindedir.

Miskeveyh'in felsefesi, günümüz için de güçlü bir teorik zemin sunmaktadır. Karakter eğitimi, profesyonel etik ve toplumsal adalet vurguları, modern değerler eğitimi ve erdem etiği tartışmalarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu yönüyle Mutluluk ve Felsefe, yalnız klasik İslâm felsefesinin değil, çağdaş felsefi ve pedagojik çalışmaların da önemli bir kaynağıdır.

Anahtar Kelimeler: İbn Miskeveyh, mutluluk, erdem etiği, İslam felsefesi, bilimlerin tasnifi

ABSTRACT

This article aims to examine Ibn Miskawayh's Happiness and Philosophy (Tartīb al-Sa'ādāt wa-Manāzil al-'Ulūm) from a conceptual perspective, to reveal his classification of sciences, and to evaluate its relevance to contemporary debates on ethics and education.

The study is based on textual analysis. Key concepts such as sa'āda (happiness), nafs (soul), hikma (wisdom), malaka (habit), and virtues are analyzed. Then, the hierarchical classification of sciences and the stages of happiness are systematically examined. The findings are discussed in comparison with both classical and modern thinkers (Aristotle, al-Fārābī, MacIntyre, Arendt, Bauman).

The analysis shows that Miskawayh's concept of happiness integrates individual morality with social order. According to him, happiness is achieved not only through personal purification but also through the harmony of knowledge, virtue, and justice within society. His classification of sciences functions as both an intellectual curriculum and a roadmap for ethical development.

Miskawayh's philosophy provides a strong theoretical foundation for modern times. His emphasis on character education, professional ethics, and social justice resonates with contemporary debates on virtue ethics and value-based education. Thus, Happiness and Philosophy stands as a valuable source not only for classical Islamic philosophy but also for present-day philosophical and pedagogical studies

Keywords: Ibn Miskawayh, happiness, virtue ethics, Islamic philosophy, classification of sciences

GİRİŞ

İslâm düşünce tarihinde ahlâk felsefesi, 10. ve 11. yüzyıllarda belirgin bir kurumsallaşma sürecine girmiştir. Bu dönemde özellikle Abbâsî sonrası İran coğrafyasında etkin olan Büveyhîler, tercüme hareketlerini destekleyerek Antik Yunan ve Helenistik mirasın Arapça üzerinden İslâmî ilimlerle buluşmasına zemin hazırlamışlardır.¹ Bu entelektüel ortamda yetişen Ebû'l-Hayr Ahmed b. Muhammed b. Ya'kûb İbn Miskeveyh (932–1030), İslâm ahlâk felsefesinin kurucu isimlerinden biri olarak kabul edilmektedir.²

İbn Miskeveyh'in en kapsamlı eseri Tehzîbü'l-Ahlâk ve Tathîru'l-A'râq olsa da onun felsefî düşüncesinin özünü yansıtan daha kısa fakat yoğun çalışması Tertîbü's-Sa'âdât ve Menâzîlu'l-'Ulûm (Happiness and Philosophy)'dur.³ Bu eser, iki ana eksen üzerine kuruludur:

1. Mutluluk anlayışı (sa'âda): İnsanın en yüksek gayesi olan mutluluğun ne olduğu, dereceleri ve nasıl elde edileceği.
2. Bilimlerin tasnifi (tasnîf al-'ulûm): İnsan zihninin ve nefsinin olgunlaşma sürecinde bilimlerin işlevi, birbirleriyle ilişkileri ve nihai amaçla bağları.

İbn Miskeveyh'in özgünlüğü, bireysel ahlâkı toplumsal düzenle birleştirmesinde görülmektedir. Ona göre insan, doğası gereği toplumsal bir varlıktır; dolayısıyla mutluluk yalnız bireysel bir iç huzur değil, bilgi–erdem–adalet üçlüsünün toplumsal uyumu içinde ortaya çıkar.⁴ Bu yaklaşım hem klasik İslâm felsefesi hem de modern erdem etiği tartışmaları için güçlü bir bağlam sunmaktadır.⁵

Bu makale, Mutluluk ve Felsefe'yi kavramsal çerçevesi, bilimlerin tasnifi ve mutluluk anlayışı açısından inceleyerek, günümüz etik ve eğitim tartışmalarıyla ilişkisini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

II. Kavramsal Çerçeve

İbn Miskeveyh'in düşüncesinin merkezinde yer alan kavramlar, onun mutluluk anlayışını ve bilimler tasnifini temellendirmektedir. Bu kavramların kökeni hem Antik Yunan felsefesine hem de İslâmî geleneklere uzanır; İbn Miskeveyh ise bunları özgün bir bütünlük içinde yorumlamıştır.⁶

1. Sa'âdet (Mutluluk)

Mutluluk (sa'âdet), insan hayatının en yüksek gayesidir. Aristoteles'in eudaimonia kavramıyla benzer şekilde yalnızca hazzâ indirgenmez; ruhun kemali ve erdemlerle donanması anlamına gelir.⁷ Miskeveyh mutluluğu derecelere ayırır: bedenî hazlar alt düzeyde kalırken, asıl mutluluk aklın olgunlaşması ve ruhun arınmasıyla mümkündür. Bu yaklaşım, Fârâbî'nin "erdemli şehir" anlayışıyla da örtüşür.⁸

2. Nefs (Ruh/Benlik)

Nefs, insanın manevi özü olup bedenden bağımsız fakat onunla ilişkili bir cevherdir. İbn Miskeveyh, Platon'un Devlet'indeki üçlü ruh anlayışını İslâmî bir çerçevede yeniden yorumlar:

- Nâtıka (akıl gücü): Hakikati kavrayan yön.
- Gadabî (öfke gücü): Cesaretin ve öfkenin kaynağı.
- Şehvî (arzu gücü): İhtiyaç ve haz arayışının kaynağı.

Erdem, bu üç gücün dengelenmesiyle ortaya çıkar. Akıl rehberlik etmediğinde aşırılıklar meydana gelir.⁹

3. Hikmet (Bilgelik)

¹ Seyyid Hüseyin Nasr ve Oliver Leaman, *İslam Felsefesi Tarihi*, çev. Hüseyin Sarioğlu (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996); Macit Fakhry, *A History of Islamic Philosophy* (New York: Columbia University Press, 1983).

² Lenn E. Goodman, "The Case of Ibn Miskawayh," *Journal of the American Oriental Society* 91, no. 1 (1971): 26–38; Jules Janssens, *Ibn Miskawayh, Tahdhîb al-Akhîlâq: Critical Edition* (Leuven: Peeters Publishers, 1998).

³ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe: Tertîbü's-Sa'âdât ve Menâzîlu'l-'Ulûm*, haz. Abdurrahman Özturan (İstanbul: Klasik Yayınları, 2017).

⁴ Fârâbî, *El-Medînetü'l-fâzıla*, çev. Nafiz Çağatay (Ankara: MEB Yayınları, 1981); Nasr, *The Need for a Sacred Science* (Albany: State University of New York Press, 1993).

⁵ Alasdair MacIntyre, *After Virtue* (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2007); Hannah Arendt, *The Human Condition* (Chicago: University of Chicago Press, 1998).

⁶ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017; Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm'da Bilim ve Medeniyet*, çev. Haydar Tuncay İnalçık (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003).

⁷ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, çev. Saffet Babür (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2014); Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017.

⁸ Fârâbî, *El-Medînetü'l-fâzıla*, 2001.

⁹ Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017; Abdurrahman Özturan, "İbn Miskeveyh'in Ahlâk Felsefesi ve Erdem Anlayışı," *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40, no. 1 (2019): 75–98.

Hikmet, doğru bilgiye sahip olmak ve bunu yaşama uygulayabilme yetisidir. İbn Miskeveyh, hikmeti hem teorik (metafizik ve varlık bilgisi) hem pratik (ahlâkî ve siyasî düzenleme gücü) boyutlarıyla ele alır.¹⁰ Ona göre hikmet, bütün erdemlerin temelidir; bilgisiz erdem, erdemsiz bilgi ise insanı mutluluğa götürmez.

4. Meleke (Karakter/Alışkanlık)

Meleke, tekrar ve eğitimle kazanılan kalıcı huydur. İbn Miskeveyh, erdemlerin doğuştan değil, alışkanlıkla elde edildiğini vurgular.¹¹ Bu anlayış, günümüzde “karakter eğitimi” kavramıyla benzerlik taşır.

5. Erdemler (Faziletler)

İbn Miskeveyh dört temel erdemden söz eder:

1. Hikmet (bilgelik)
2. Şecaat (cesaret)
3. İffet (ölçülülük)
4. Adalet (denge ve hakkaniyet)

Bu erdemlerin dengeli birlikteliği hem bireysel hem de toplumsal mutluluğun temelini oluşturur.¹² Adalet, bireysel yaşamı düzenlediği kadar toplumsal düzenin de merkezindedir.

6. Ulûm (Bilimler)

Miskeveyh’in bilim anlayışı yalnızca teorik bir sınıflama değildir; insanın zihinsel ve ahlâkî gelişimini yönlendiren bir yol haritasıdır. Mantık, matematik, doğa bilimleri, metafizik ve pratik bilimler aşamalı olarak sıralanır.¹³ Bu hiyerarşi, insanı hem entelektüel hem de ahlâkî kemale ulaştırır.

III. Bilimlerin Tasnifi ve Yol Haritası

İbn Miskeveyh’in Mutluluk ve Felsefe’deki en dikkat çekici katkılarından biri, bilimlerin hiyerarşik düzenini mutluluğa giden yolun bir parçası olarak görmesidir.¹⁴ Ona göre insan zihni, basamak basamak ilerleyen bir süreç içinde olgunlaşır; bu süreç hem entelektüel hem de ahlâkî kemalin elde edilmesi için zorunludur.

1. Mantık: Düşünmenin Yolu

Mantık, insan aklının doğru düşünme yöntemini öğrenmesini sağlar. İbn Miskeveyh için mantık “alet ilmi”dir; diğer bütün bilimlere kapı açar. Mantık olmadan ne doğa ne de metafizik bilimlerinde güvenilir bilgi elde edilebilir.¹⁵

2. Matematik Bilimleri: Aklın Disiplini

Matematik bilimler (aritmetik, geometri, astronomi, musiki), zihni soyutlama yetisine alıştırmır. İbn Miskeveyh, bu disiplinlerin akli düzen ve ölçü fikrine yatkın hale getirdiğini vurgular. Bu yönüyle matematik, akli bedensel kaygılardan uzaklaştırarak hakikate yönelten bir araçtır.¹⁶

3. Doğa Bilimleri: Maddî Âlemin Bilgisi

Doğa bilimleri (fizik, biyoloji, tıp), evrenin işleyişini kavramayı sağlar. Bu aşama, metafizik bilgiye hazırlık niteliğindedir. İbn Miskeveyh özellikle tıbbın hem beden hem ruh sağlığıyla ilişkili olduğunu belirtir; bu yönüyle ahlâk felsefesi ile doğa bilgisi arasında köprü kurar.¹⁷

4. Metafizik / İlahiyat: Hakikatin Zirvesi

Metafizik, varlığın ilkelerini ve ilahî hakikati konu edinir. İnsanı en yüksek bilgiye ulaştıran bu disiplin, mutluluğun teorik zeminidir. Doğa bilimleri insanı evrenin işleyişini anlamaya götürürken, metafizik onun anlamını açıklığa kavuşturur.¹⁸

5. Pratik Bilimler: Erdemli Hayatın Sanatı

İbn Miskeveyh, teorik bilginin mutlaka pratik erdemlerle bütünleşmesi gerektiğini savunur. Bu noktada pratik bilimleri üç başlık altında inceler:

- Ahlâk: Bireyin nefis terbiyesi.
- Ev idaresi (tedbîrû’l-menziel): Ailenin düzenlenmesi.
- Siyaset: Toplumsal adaletin sağlanması.

¹⁰ Nasr, *The Need for a Sacred Science* (Albany: State University of New York Press, 1993).

¹¹ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017.

¹² Özturan, İbn Miskeveyh’in Ahlâk Felsefesi ve Erdem Anlayışı.

¹³ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017.

¹⁴ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017.

¹⁵ Nasr, *The Need for a Sacred Science* (Albany: State University of New York Press, 1993).

¹⁶ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017.

¹⁷ Özturan, *İbn Miskeveyh’in Ahlâk Felsefesi ve Erdem Anlayışı*.

¹⁸ Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*; İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017.

Böylece bireysel mutluluk, toplumsal düzen ile bütünleşir.¹⁹

6. Yol Haritası: Bilimlerden Mutluluğa

İbn Miskeveyh'in tasnifi, bilimlerin sıradan bir sıralanışı değildir; aynı zamanda insanın ahlâkî olgunlaşma planıdır. Bu yolculuk şöyle özetlenebilir:

1. Mantık → Doğru düşünme.
2. Matematik → Aklın disipline edilmesi.
3. Doğa bilimleri → Maddî âlemin kavranması.
4. Metafizik → Hakikatin özü.
5. Pratik bilimler → Bilginin hayata uygulanması.

Bu basamaklar, insanı hem teorik hikmete hem de pratik erdeme ulaştırır; mutluluk ancak bu iki boyut birleştiğinde gerçekleşir.²⁰

IV. Mutluluğun Basamakları

İbn Miskeveyh'e göre mutluluk, insanın en yüce gayesi olmakla birlikte birdenbire elde edilen bir hâl değildir. O, mutluluğu kademeli bir süreç olarak görür ve bu süreci bireyin nefsiyle olan mücadelesine, akli gelişimine ve erdemlerle donanmasına dayandırır.²¹

1. Kendini Bilmek: Başlangıç Noktası

İbn Miskeveyh için ilk adım, kişinin kendi nefsinin tanımasıdır. Bu yaklaşım, Antik Yunan'da "gnothi seauton" (kendini bil) ilkesiyle paralellik gösterir.²² İnsan, akıl, öfke ve arzu güçlerinin farkına varmadan erdemli bir yaşama adım atamaz.

2. Nefsi Arındırmak: Terbiye ve Disiplin

Mutluluk yolculuğunda nefis terbiyesi merkezi bir konumdadır. Nefsin aşırılıklarını dizginlemek, eğitim, alışkanlık ve öz disiplinle mümkündür. İbn Miskeveyh'e göre bu süreç yalnızca teorik öğütlerle değil, sürekli pratiklerle kazanılır.²³

3. Aklın Olgunlaşması: Bilgi ve Hikmet

Bilimlerin hiyerarşisi, insanın akli olgunlaşmasını sağlar. Mantıktan başlayarak doğa bilimleri ve metafiziğe yükselen bu süreç, bireyi hakikate yaklaştırır. Hikmet, teorik bilginin pratiğe dönüştüğü noktada ortaya çıkar.²⁴

4. Erdemlerle Yaşamak: Karakterin İnşası

İbn Miskeveyh, mutluluğun yalnızca bilgiyle sağlanamayacağını, bilginin erdeme dönüşmesi gerektiğini vurgular. Erdemler (hikmet, şecaat, iffet, adalet) alışkanlık hâline getirildiğinde, bireyin karakteri şekillenir.²⁵

5. Toplum İçinde Mutluluk

İnsan toplumsal bir varlıktır; mutluluk tek başına değil, başkalarıyla birlikte adaletli bir toplum düzeninde gerçekleşir. Bu yaklaşım, Fârâbî'nin "erdemli şehir" tasavvuruyla örtüşmektedir.²⁶

6. Nihai Mutluluk: Tanrı Bilgisi

Mutluluğun en yüksek derecesi, insanın varlığın kaynağına, yani Tanrı bilgisine yönelmesidir. Bu anlayış, mutluluğun hem dünyevî hem de uhrevî boyutlara sahip olduğunu gösterir.²⁷ Ancak İbn Miskeveyh, mutluluğu yalnız ahirete ertelenen bir hedef olarak değil, bu dünyada da bilgelik ve erdemle yaşanabilecek bir deneyim olarak ele alır.

V. Ahlâk Eğitimi ve Karakter İnşası

İbn Miskeveyh'in ahlâk felsefesi, yalnızca erdemlerin tanımlanmasıyla sınırlı değildir. Onun özgünlüğü, erdemlerin nasıl kazanılacağı ve bireyin karakterinin hangi süreçlerle inşa edileceği konusundaki ayrıntılı yaklaşımında ortaya çıkar. Mutluluk, doğuştan gelen bir özellik değil; alışkanlık, eğitim ve öz disiplin sayesinde inşa edilen bir karakter meselesidir.²⁸

1. Doğuştanlık Tartışması

Bazı düşünürler, ahlâkî niteliklerin yaradılışla belirlendiğini ileri sürmüştür. İbn Miskeveyh ise bu görüşe karşı çıkarak insanın doğasında eğilimler bulunsa da asıl belirleyici olanın eğitim ve çevre olduğunu belirtir. Ona göre erdemler doğuştan

¹⁹ Fârâbî, *El-Medînetü'l-fâzıla*, 2001.

²⁰ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017; Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm'da Bilim ve Medeniyet*.

²¹ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017.

²² Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*; İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017.

²³ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017.

²⁴ Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm'da Bilim ve Medeniyet*.

²⁵ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017; Özturan, *İbn Miskeveyh'in Ahlâk Felsefesi ve Erdem Anlayışı*.

²⁶ Fârâbî, *El-Medînetü'l-fâzıla*.

²⁷ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017.

²⁸ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017; Özturan, *İbn Miskeveyh'in Ahlâk Felsefesi ve Erdem Anlayışı*.

verilmez, kazanılır. Bu yaklaşım, günümüzde de eğitim felsefesinin temel kabullerinden biriyle örtüşür.²⁹

2. Meleke: Alışkanlık Yoluyla Erdem

İbn Miskeveyh, erdemlerin kalıcı hâle gelmesi için meleke kavramını öne çıkarır. Meleke, tekrar ve alıştırmayla kazanılan kalıcı huydur. Bir davranışın defalarca uygulanması, zamanla kişinin karakterine yerleşir. Bu anlayış, modern psikolojide “alışkanlık ve davranış kalıpları” teorileriyle paralellik gösterir.³⁰

3. Eğitimin Rolü

Ahlâkî eğitimin en etkili olduğu dönem çocukluktur. Kişiliğin temelleri bu evrede atıldığı için, çocuğun erdemli kişilerle temas etmesi ve onların örnekliliğini görmesi büyük önem taşır. Eğitim yalnızca bilgi aktarımı değil, karakter terbiyesidir.³¹

4. Öz Disiplin ve Kendi Kendini Terbiye

İbn Miskeveyh, bireyin yalnız dışarıdan eğitimle değil, kendi iç dünyasında da nefisle mücadele etmesi gerektiğini savunur. Nefsin arzuları ve öfke yönü denetlenmedikçe akıl hâkimiyet kuramaz. Bu nedenle özdenetim, erdemli yaşamın vazgeçilmez koşuludur.³²

5. Ahlâkî Toplumun İnşası

İbn Miskeveyh'e göre ahlâkî eğitim yalnız bireyi değil, toplumu da dönüştürür. Erdemli bireylerden oluşan toplum, adaletli ve dengeli bir düzen kurar. Siyaset ve yönetim, bireysel ahlâkın toplumsal ölçekte kurumsallaşmasını sağlar.³³

6. Günümüze Yansımalar

- Profesyonel etik: Hekimlik, hukuk ve akademi gibi alanlarda karakterin mesleki başarı kadar önemli olduğunu gösterir.

- Eğitim felsefesi: “Değerler eğitimi” ve “karakter eğitimi” yaklaşımları İbn Miskeveyh'in görüşleriyle örtüşmektedir.

- Psikoloji: Modern davranış psikolojisindeki alışkanlık ve irade çalışmaları, meleke anlayışını bilimsel düzeyde destekler.

VI. İnsan ve Toplum

İbn Miskeveyh'in mutluluk anlayışı, bireyin içsel gelişimine odaklandığı kadar toplumsal boyutu da kapsamaktadır. Ona göre insan, tabiatı gereği toplumsal bir varlıktır (hayvân-ı medenî). Dolayısıyla mutluluk, yalnızca bireysel erdemlerle değil, aynı zamanda adaletli bir toplumsal düzen içinde gerçekleşir.³⁴

1. İnsanın Toplumsal Doğası

İbn Miskeveyh, insanın tek başına yaşamını sürdürmeyeceğini vurgular. Gıda, barınma, güvenlik gibi temel ihtiyaçlar, ancak başkalarıyla iş birliği sayesinde karşılanabilir. Bu yaklaşım, Aristoteles'in “insan doğası gereği politik bir varlıktır” fikriyle paralellik gösterir.³⁵

2. Ahlâk ile Siyasetin Birlikteliği

İbn Miskeveyh'e göre bireysel erdemler toplumsal düzene yansımalıdır. Erdemli bireylerden oluşan toplum, adaletli bir düzenin kurulmasını sağlar. Bu bağlamda siyaset, yalnızca iktidar ve güç ilişkileri değil, aynı zamanda ahlâkın toplumsal ölçekte kurumsallaşmasıdır.³⁶

3. Adaletin Merkezi Konumu

Adalet, İbn Miskeveyh'in düşüncesinde hem bireysel hem de toplumsal düzeyde en yüce erdemdir. Bireyde adalet, nefis güçlerinin dengelenmesiyle sağlanırken; toplumda adalet, her bireyin hakkını alabilmesi ve ölçülü bir düzenin kurulmasıdır.³⁷ Adaletin bozulduğu bir toplumda bireylerin mutluluğu da sürdürülemez.

4. Aile ve Ev İdaresi

İbn Miskeveyh, aileyi birey ile toplum arasında bir köprü olarak görür. Tedbîrül-menziel (ev idaresi), bireysel ahlâkın toplumsal düzenle bulunduğu alanlardan biridir. Sağlam bir aile düzeni, toplumsal mutluluğun ön şartıdır.³⁸

5. Siyasî Liderlik ve Erdem

İbn Miskeveyh, yönetici figürüne özel önem verir. Toplumsal mutluluk için yöneticinin bilge, adil ve ölçülü olması

²⁹ Seyyid Hüseyin Nasr, *İslâm'da Bilim ve Medeniyet*.

³⁰ Özturan, İbn Miskeveyh'in Ahlâk Felsefesi ve Erdem Anlayışı.

³¹ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017.

³² İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017.

³³ Fârâbî, *El-Medînetü'l-fâzıla*.

³⁴ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017; Fârâbî, *El-Medînetü'l-fâzıla*.

³⁵ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*.

³⁶ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017; Fârâbî, *El-Medînetü'l-fâzıla*.

³⁷ Özturan, İbn Miskeveyh'in Ahlâk Felsefesi ve Erdem Anlayışı.

³⁸ İbn Miskeveyh, *Mutluluk ve Felsefe*, 2017.

gerekir. Bu yaklaşım, Fârâbî'nin "erdemli şehir başkanı" tasavvuruyla uyumludur.³⁹ Liderin ahlâkî otoritesi, halkın karakterini de doğrudan etkiler.

6. Günümüze Yansımalar

- Sivil etik: Modern toplumlarda da bireysel mutluluk, hukukun üstünlüğü ve toplumsal adalet olmadan sürdürülemez.
- Meslek etiği: Akademi, hukuk ve tıp gibi alanlarda toplumsal sorumluluk vurgusu, İbn Miskeveyh'in toplumsal mutluluk anlayışını çağırıştırır.
- Siyasal teori: Günümüz yönetim bilimlerinde "erdemli liderlik" kavramı, İbn Miskeveyh'in yaklaşımıyla uyumlu biçimde tartışılmaktadır.

VII. Günümüz Perspektifinden Yorumlar

İbn Miskeveyh'in Mutluluk ve Felsefe adlı eseri, 10. yüzyılda kaleme alınmış olmasına rağmen, günümüz etik, eğitim ve siyaset tartışmaları açısından canlı bir referans kaynağı olmaya devam etmektedir. Onun mutluluk anlayışı, erdem ve toplum vurgusu, modern düşünürlerin yaklaşımlarıyla karşılaştırıldığında dikkate değer paralellikler ortaya çıkar.

1. Erdem Etiği ve MacIntyre

İbn Miskeveyh, erdemleri alışkanlıkla (meleke) kazanılabilecek kalıcı huylar olarak görür. Bu yaklaşım, MacIntyre'in modern toplumun ahlâk krizini erdem etiğinin kaybına bağladığı görüşle örtüşmektedir.⁴⁰ Her iki düşünür de ahlâkın kuralcılıktan çok karaktere dayalı olması gerektiğini savunur.

2. Arendt ve Kamusal Alanın Önemi

Miskeveyh için mutluluk, bireysel bir iç huzur değil; adaletli toplumsal düzenin içinde gerçekleşir. Benzer biçimde Arendt (2012), insan özgürlüğünün ancak kamusal alanda, başkalarıyla birlikte var olduğunda anlam kazandığını savunur. Böylece her iki yaklaşım da insanın toplumsallığını merkeze alır.

3. Bauman ve Modern Ahlâkın Zorlukları

Bauman (2016), modern toplumlarda değerlerin "akışkan" hale geldiğini, kalıcı erdem alışkanlıklarının zayıfladığını belirtir. İbn Miskeveyh'in meleke ve disiplin vurgusu, Bauman'ın eleştirisine karşı güçlü bir öneri sunar: kalıcı karakter inşası olmadan mutluluk mümkün değildir.

4. Eğitim Felsefesi ile Bağlantılar

İbn Miskeveyh'in bilimlerin hiyerarşisini bireyin zihinsel ve ahlâkî gelişiminin basamakları olarak görmesi, modern eğitimdeki "liberal arts" geleneğiyle benzerlik taşır. Türkiye'de değerler eğitimi alanında yapılan çalışmalar da İbn Miskeveyh'in erdem temelli eğitim anlayışıyla doğrudan örtüşmektedir.⁴¹

5. Profesyonel Etik ve Güncel Uygulamalar

İbn Miskeveyh'in "bilgi ancak erdemle birleşirse mutluluk getirir" yaklaşımı, günümüzde tıp, hukuk ve akademi gibi alanlardaki meslek etiği tartışmalarıyla uyumludur. Özellikle profesyonel sorumluluk, dürüstlük ve adalet kavramları, onun felsefesinde de merkezî bir yere sahiptir.⁴²

6. İnsan ve Kolektif Mutluluk

İbn Miskeveyh'in mutluluk anlayışı, bireysel hazlara indirgenemez. Günümüzde "mutluluk ekonomisi" ve "toplumsal refah" kavramlarının da işaret ettiği gibi, bireysel iyi oluş toplumsal koşullardan bağımsız değildir. Bu bağlamda onun düşüncesi, çağdaş sosyal felsefe ve siyaset bilimi açısından da önemini korur.⁴³

³⁹ Fârâbî, *El-Medînetü'l-fâzıla*.

⁴⁰ MacIntyre, *After Virtue*.

⁴¹ Demircioğlu, *Tarih Öğretiminde Değerler ve Değerler Eğitimi*.

⁴² Fârâbî, *El-Medînetü'l-fâzıla*.

⁴³ Özturan, İbn Miskeveyh'in Ahlâk Felsefesi ve Erdem Anlayışı.

VIII. Sonuç ve Değerlendirme

İbn Miskeveyh'in Mutluluk ve Felsefe (Tertîbü's-Sa'âdât ve Menâzilu'l-'Ulûm) adlı eseri, İslâm düşünce tarihinde ahlâk felsefesinin sistematik bir çerçeveye kavuşturulmasında kilit bir rol oynamaktadır. Onun mutluluk anlayışı, bireysel nefis terbiyesi ve erdemli yaşam ile toplumsal düzenin adalet içinde kurulması arasındaki bütünlüğü ortaya koyar. Bu yaklaşım hem klasik kaynaklarda hem de modern düşüncede karşılık bulan evrensel bir ahlâk anlayışını temsil etmektedir.

İbn Miskeveyh'in bilimlerin hiyerarşisi üzerine yaptığı tasnif, yalnızca teorik bir bilgi düzenlemesi değil; aynı zamanda bireyin zihinsel ve ahlâkî gelişiminin basamaklarını gösteren bir yol haritasıdır. Bu yolculuk mantıkla başlayıp, matematik ve doğa bilimlerinden metafiziğe ve nihayet pratik bilimlere ulaşır. Böylece insan hem hakikati kavrayan bir bilge hem de erdemli bir toplumsal aktör haline gelir.

Eserde yer alan mutluluk basamakları öğretisi, günümüzde psikoloji, eğitim bilimleri ve sosyal felsefeyle ilişkilendirilebilecek kadar zengin bir düşünsel miras sunmaktadır. Nefis terbiyesi, meleke yoluyla karakter inşası, erdemlerin alışkanlık hâline getirilmesi ve nihayet Tanrı bilgisine ulaşma ideali, insanın hem dünyevi hem de uhrevi boyutlarını bütünlükten bir ahlâk anlayışını yansıtır.

Günümüz perspektifinden bakıldığında İbn Miskeveyh'in görüşleri, erdem etiği (MacIntyre), kamusal alanın önemi (Arendt) ve modern ahlâk krizleri (Bauman) gibi güncel tartışmalarla örtüşmektedir. Ayrıca, meslek etiği, değerler eğitimi ve sosyal adalet konularındaki vurguları, çağdaş akademik ve profesyonel alanlara doğrudan katkı sağlayacak niteliktedir.

Sonuç olarak, Mutluluk ve Felsefe yalnızca İslâm felsefesi geleneğinde değil, küresel etik ve eğitim tartışmalarında da dikkate alınması gereken bir kaynak eserdir. İbn Miskeveyh'in ortaya koyduğu bilgi–erdem–adalet üçlemesi, birey ve toplum için hâlâ geçerliliğini koruyan bir ahlâk yolculuğuna işaret etmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Yapay Zeka Kullanımı: Kullanılmamıştır.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Use of Artificial Intelligence: Not used.

KAYNAKLAR

Arendt, Hannah. *İnsanlık Durumu*. Çeviren Bahadır Sina Şener. İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.

Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*. Çeviren Saffet Babür. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2014.

Bauman, Zygmunt. *Postmodern Etik*. Çeviren Ali Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016.

Demircioğlu, İsmail H. "Tarih Öğretiminde Değerler ve Değerler Eğitimi." *Millî Eğitim Dergisi* 187, no. 1 (2010): 43–52.

Fârâbî. *El-Medînetü'l-fâzıla*. Çeviren Nafiz Çağatay. Ankara: MEB Yayınları, 2001.

Goodman, Lenn E. "The Case of Ibn Miskawayh." *Journal of the American Oriental Society* 91, no. 1 (1971): 26–38.

Janssens, Jules. *Ibn Miskawayh, Tahdhîb al-Akhlâq: Critical Edition*. Leuven: Peeters Publishers, 1998.

İbn Miskeveyh. *Mutluluk ve Felsefe: Tertîbü's-Sa'âdât ve Menâzilu'l-'Ulûm*. Hazırlayan Abdurrahman Özturan. İstanbul: Klasik Yayınları, 2017.

MacIntyre, Alasdair. *Erdem Peşinde*. Çeviren Muttalip Özcan. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2014.

Nasr, Seyyid Hüseyin. *İslâm'da Bilim ve Medeniyet*. Çeviren Haydar Tuncay İncelik. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.

Nasr, Seyyid Hüseyin ve Oliver Leaman. *İslam Felsefesi Tarihi*. Çeviren Hüseyin Sarıoğlu. İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.

Özturan, Abdurrahman. "İbn Miskeveyh'in Ahlâk Felsefesi ve Erdem Anlayışı." *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 40, no. 1 (2019): 75–98.